

Portret van Jacob van Wassenaer van Duivenvoorde (1649-1707)

Willem van Mieris (Leiden 1662-1747 Leiden)

Kasteel Duivenvoorde
Voorschoten

Ca. 1690-1700. Olieverf op paneel, 50 x 41 cm.

Herkomst: veiling Lempertz, Keulen, 20 november 2004, nr 1021

Een portret van één van de meest voornamelijk bewoners van kasteel Duivenvoorde, Jacob van Wassenaer, Heer van Duivenvoorde, Voorschoten en Veur etc., is teruggekeerd naar diens buiten bij Voorschoten, dankzij de steun van een aantal particuliere fondsen, waaronder de Vereniging Rembrandt, die verreweg de grootste financiële bijdrage leverde. Het is de derde maal dat de Stichting Duivenvoorde met steun van de Vereniging Rembrandt de rijke collectie familieportretten door aankoop heeft kunnen uitbreiden. Het recentelijk verworven portret is van de hand van de Leidse fijnschilder Willem van Mieris (1662-1747) en laat Jacob van Wassenaer zien als een enigszins gezet heer, omgeven door attributen die verwijzen naar zijn status. Van Mieris heeft ons een artistiek document in een perfecte staat nagelaten dat niet alleen op virtueuze wijze een zelfverzekerd man toont, maar ook een Nederlandse regent aan het einde van de 17de eeuw in al zijn deftige nurksheid.

Zegelstempel van Jacob van Wassenaer In Ieren foedraal, diam. 7,4 cm. Gemerkt: wapen Van Wassenaer en opschrift 's: *Jacob geboore baron v. Wassenaer van Duivenvoorde heer van Voorschoten etc.* KASTEEL ROSENDAEL, COLLECTIE VERENIGING GELDERSCH KASTEELN

RESPECTABLE PAR SA NAISSANCE ET PAR SON HABILITE¹

Wij zien een volwassen man, wijdbeens zittend en gekleed in een oranje huisjas, een zogeheten 'Japonsche rock' van gewatteerde zijde. Daaronder is de blauwe stof van een kledingstuk te zien met bloemmotieven in goud. Om zijn hals is een *cravat* gestrikt met brede uiteinden van Venetiaanse naaldkant. Zijn schouderlange haar is niet gepoederd. Zijn rechterarm rust op een tafel, waarover een Perzisch tapijt ligt met daarop twee boeken, een stapeltje documenten en een inktpot waarin een ganzenveer staat. Zijn linkerhand steunt op zijn knie, met de rechter is hij begonnen een brief te schrijven; het eerste woord 'wij' staat er al. Op de ruggen van de boeken staat te lezen *Biblia* en *Coustume van Rynlandt*; op het bovenste document *Opdragt van de landen gelegen in Lisse*. Aan de documenten hangen drie lakzegels. In de achterwand is in twee boognissen een tweetal geschilderde grisailles met mythologische scènes zichtbaar. Het rechter tafereel wordt bovenin aan het zicht onttrokken door een blauw gordijn, dat deels is opgenomen. Eén van de zegels, het prominent langs de tafel afhangende rode lakzegel, is de sleutel tot de identificatie van de geportretteerde. Van Mieris doet hier zijn naam als fijnschilder alle eer aan. In het hartschild van het wapen zijn – minutieus geschilderd en ternauwernood zichtbaar – de drie wassende maantjes afgebeeld die Jacob van Wassenaer in zijn wapen voerde als Heer van Voorschoten. Het zegelstempel zelf, met foedraal, is bewaard gebleven en bevindt zich op kasteel Rosendael bij Arnhem.

Jacob van Wassenaer werd in 1649 geboren als oudste zoon van Arent van Wassenaer van Duivenvoorde (1610-1681) en Anna Margaretha van Scherpenzeel (1620-1662). De Van Wassenaers bezaten een stadspaleis aan de Kneuterdijk te Den Haag en een

buiten, het huis Duivenvoorde te Voorschoten. In het jaar 1666 werd Jacob ingeschreven als student aan de Leidse universiteit, maar nog datzelfde jaar ging hij in krijgsdienst en werd kapitein in het regiment Hollandse gardes van zijn oom Pieter van Wassenaer, Heer van Starrenburg. In 1668 werd hij tot ritmeester in 'staatschen dienst' benoemd en in datzelfde jaar huwde hij Jacoba van Liere (1652-1693), zijn buurmeisje aan de Kneuterdijk, geboren in de zeer gefortuneerde familie Van Liere-van Reigersberg. Jacoba zou in totaal 14 kinderen baren en bij de geboorte van de laatste overlijden. De oudste zoon, Arent, was al geboren toen Jacob in 1670 door Pieter Nason werd geportretteerd die in 1671 ook een pendant schilderde van Jacoba.²

Omstreeks de jaarwisseling 1674/75 beëindigde Jacob van Wassenaer zijn militaire loopbaan en volgde hij zijn vader op als Hoogheemraad van Rijnland. Vijf jaar later zou Jacob baljuw en dijkgraaf van Rijnland worden, de hoogste functie binnen het Hoogheemraadschap. Ondertussen was hij ook lid van de Hollandse ridderschap geworden en werd hij als vertegenwoordiger van de Hollandse adel afgevaardigd naar de Staten van Holland, naar het college van Gecommitteerde Raden en later naar de Staten Generaal. Bij de troonsbestijging van Jacobus II in 1685 werd hij naar Londen gestuurd om de gelukwensen van de Staten over te brengen. Nadat Willem III in 1689 de Engelse troon had bestegen werd Jacob lid van een driemanschap, het 'secret besogne', dat een belangrijke rol speelde in het bestuur van de Republiek bij afwezigheid van de stadhouder. Later ging hij op uitnodiging van de koning-stadhouder regelmatig jagen op Het Loo, onder andere in gezelschap van zijn neef Jan van Arnhem (van Rosendael) en Hans Willem Bentinck, graaf van Portland, die later de schoonvader van zijn oudste zoon Arent zou worden.³ Met hen deelde hij de liefde voor tuinaanleg. Het was Jacob die aan het eind van de 17de eeuw een indrukwekkende Franse formele tuin rond Duivenvoorde liet aanleggen. Op een in 1702 geschilderd levensgroot dubbelportret ten voeten uit, waarop Van Wassenaer tezamen met zijn in 1693 overleden echtgenote door Theodoor Netscher (1661-1728) is vereeuwigd, is daar in de achtergrond nog een glimp van te zien. Dit grote werk werd rond 1717 opgenomen in de 'Ahnengalerie' van het geslacht Van Wassenaer in de toen juist gereedgekomen nieuwe zaal in het kasteel, die hoogstwaarschijnlijk door Daniel Marot is ontworpen. Jacob van Wassenaer van Duivenvoorde leefde toen al niet meer. Hij overleed in 1707 en werd begraven in Voorschoten.

EEN MEER BEROEMDE VAN WASSENAER?

De oudste zoon Arent, die in 1721 overleed, was de laatste volwassen mannelijke Van Wassenaer op Duivenvoorde. Via vererving in de vrouwelijke lijn kwam het landgoed uiteindelijk in het bezit van de familie Torck, die ook een buiten in Gelderland

had, het kasteel Rosendael. Mogelijk is het portret van Jacob van Wassenaer in die tijd uit de familie geraakt. In ieder geval kwam het in 1799 onder de hamer op de veiling van de collectie Jacques Clemens te Gent, als beeltenis van de *Comte van Wassenaer*, toegeschreven aan Frans van Mieris. Ook bij de veiling van de collectie J.A. van Dam in 1829, waar het voor f 500,- werd opgehouden, gold het als een werk van Frans van Mieris; de geportretteerde heette nu *Admiral Grave van Wassenaer van Obdam bezig een huwelijkscontract zijner dochter met de Hertog van Montmorencij optestellen*...⁴ Vijftig jaar later, in 1879, werd het portret, op een veiling in Keulen verworven voor het Wallraf-Richartz-Museum aldaar, en in de veilingcatalogus voor het eerst toegeschreven aan Willem van Mieris. Uiteindelijk was het Cornelis Hofstede de Groot die de geportretteerde identificeerde als Jacob van Wassenaer van Duivenvoorde.⁵

Portret van Lucas van Rijn
van Rijn
Willem van Mieris
1696. Olieverf op paneel,
23,5 x 19,8 cm. Gesigneerd
en gedateerd l.o.
PARTICULIERE COLLECTIE

BOEKEN EN STOF, HEEL FIJN GESCHILDERD

De twee boeken op het portret van Jacob van Wassenaer verwijzen respectievelijk naar zijn functie van dijkgraaf en naar zijn godsvrucht. De band die achter de inktpot op tafel ligt met de *Coustume van Rynlandt* bevat namelijk een overzicht van rechtsgewoonten en -gebruiken in het Hoogheemraadschap Rijnland.⁶ De Statenbijbel in folioformaat – staand op de tafel weergegeven – met blindstempeling op de platten, is in een dunne, eenvoudige band gebonden. Zij bevat naar alle waarschijnlijkheid uitsluitend het Nieuwe Testament. Het document met de leenakte *Opdragt van de landen gelegen in Lisse* verwijst naar land dat Van Wassenaer privé of namens het Hoogheemraadschap in leen uitgaf. Jacob van Wassenaer heeft ongetwijfeld opdracht gegeven om zich te laten portretteren met deze symbolen. Willem van Mieris heeft zich daarbij met ongeloofelijke precisie van zijn taak gekwetend.

Willem van Mieris kan worden beschouwd als de belangrijkste voortzetter van de Leidse fijnschildertraditie in de late 17de eeuw en de eerste helft van de 18de eeuw. Hij werd opgeleid door zijn vader Frans van Mieris de Oude (1635-1681), die echter overleed toen Willem bijna negentien jaar oud was. Hoewel het merendeel van zijn oeuvre bestaat uit genre- en historieschilderijen, was Willem van Mieris ongetwijfeld ook één van de belangrijkste portrettisten van zijn tijd. In de jaren negentig van de 17de eeuw portretteerde hij menig persoon uit de hogere kringen in Leiden en omgeving.

Twee geleerdenportretten uit die tijd vertonen verwantschap met zijn portret van Jacob van Wassenaer. Op het ene, dat Willem van Mieris in 1692 van de Leidse hoogleraar Gerard Noodt schilderde, zien we soortgelijke grisailles als links in de achtergrond: een bacchanaal met dansers en muzikanten.⁷ Op het andere portret, dat van Lucas van Rijn, rector van de Latijnse school in Leiden, uit 1696, is de geportretteerde evenals Jacob van Wassenaer gekleed in een 'Japansche rock', sinds de late 17de

eeuw het kledingstuk bij uitstek voor geleerden en studenten.

De huisjas en het Perzische tapijt dat nonchalant over de tafel lijkt te zijn gelegd, verlenen aan het portret van Van Wassenaer een bijna intieme 'deftig-huiselijke' sfeer. Maar schijn bedriegt. Ook deze elementen zijn zorgvuldig gekozen, nu omwille van schilderkunstige redenen. Een vergelijkbaar tapijt komt voor op Van Mieris' *Allegorie op de vergankelijkheid* uit ca. 1700, waarbij het afhangt van een vensterbank in een nis.⁸ Het tapijt met zijn rode fond in het middenveld en zijn donkere kleuren in de rand dient als stoffering voor de linker onderhoek van het schilderij, zoals het opgenomen gordijn van blauwe zijde dat doet voor de rechter bovenhoek. Jacob van Wassenaer is als het ware tussen het tafelkleed en het gordijn geportretteerd, gekleed in een luxueuze huisjas, waarvan de kleuren – oranje en bruin – die van het tafelkleed en de boekbanden weerspiegelen. De gelige huid van de geportretteerde en zijn opvallend witte *cravat* verlevendigen het enigszins sombere palet. Van Mieris heeft niets aan het toeval overgelaten. Hij heeft ons een zorgvuldig gecomponeerd, indringend portret nagelaten van een voornaam lid van een voornaam geslacht.⁹ ♦

Esther Galjaard

Noten

1. Zo werd Jacob van Wassenaer in 1706 getypeerd door de medicus A. H. Helvetius in diens *Memoire sur l'état présent du Gouvernement des Provinces Unies*. Voor het volledige citaat, zie J. Aalbers, e.a., *Heren van stand. Van Wassenaer 1200-2000, achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis*, Zoetermeer z.j., pp.182-183.

2. Kasteel Duivenvoorde, in bruikleen van de familie-stichting Van Wassenaer.

3. J.C. Bierens de Haan, *Rosendael, Groen Hemeltjen op Aerd*, Zutphen 1994, pp. 79 e.v.

4. Jacob van Wassenaer van Obdam (1610-1665) werd in 1665, bij het uitbreken van de Tweede Engelse Zeeoorlog benoemd tot opperbevelhebber van de Nederlandse vloot. Hij kwam in

juni van dat jaar om bij de slag bij Lowestoft. In opdracht van de Staten Generaal werd een grafmonument voor hem opgericht in de Nieuwe Kerk te Den Haag. Hij behoorde tot de Van Obdam-tak van het geslacht Van Wassenaer, dat zich in de 16de eeuw in drie takken had gesplitst: Van Wassenaer van Duivenvoorde, Van Wassenaer van Warmond en Van Wassenaer van Obdam.

5. C. Hofstede de Groot, *Beschreibendes und kritisches Verzeichnis der Werke der hervorragendsten holländischen Maler des XVII. Jahrhunderts*, Erlingen/Parijs 1907-1928, Bd.X, Nr. 375. In de 20ste eeuw werd het schilderij door een particuliere verzamelaar van het museum in Keulen verworven. Zie veilingcatalogus Lempertz, Keulen, 20-11-2004, nr. 1021.

6. De volledige, gedrukte, titel luidt: *Costumen, keuren ende ordonantien van het baljuwschap ende lande van Rijnland*; het werd in 1667 geschreven door Simon van Leeuwen.

7. Particulier bezit.

8. Van dit tapijt werd gedacht dat het mogelijk uit India afkomstig was, zie hiervoor: Onno Ydema, *Carpets and Their Datings in Netherlandish Paintings 1540-1700*,

Zutphen 1991, pp. 95 en 178 (cat. 694); voor het schilderij, zie ook: P.J.J. van Thiel e.a., *Alle schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam. Volledig geïllustreerde catalogus*, Amsterdam/Haarlem 1976, p. 387, inv. nr. A 263 (als Frans van Mieris I).

9. Voor het geslacht Van Wassenaer, zie J. Aalbers, e.a., *op. cit.* (noot 1). Kasteel Duivenvoorde is door vererving in de families Van

Wassenaer van Duivenvoorde, Steengracht en Schimmelpenninck van der Oije tot 1960 in particulier bezit gebleven. In dat jaar werd de Stichting Duivenvoorde opgericht met als oogmerk de instandhouding en de openstelling van het park met omliggende landerijen en het kasteel. Het kasteel is van mei tot en met september te bezichtigen, het park en de landerijen het gehele jaar.